

795 Auruncæque manus, Rutuli, veteresque Sicani,
 Et Sacranæ acies, et picti scuta Labici:
 Qui saltus, Tiberine, tuos, sacrumque Numici
 Litus arant, Rutulosque exercent vomere colles,
 Circæumque jugum; queis Juppiter Axurus arvis
 800 Præfidet, et viridi gaudens Feronia luco:
 Qua Saturæ jacet atra palus, gelidusque per imas
 Quærit iter valles, atque in mare conditur Ufens.
 Hos super advenit Volsca de gente Camilla,
 Agmen agens equitum, et florentes ære catervas,
 805 Bellatrix. non illa colo calathifve Minervæ
 Femineas assueta manus; sed prælia virgo
 Dura pati, curfuque pedum prævertere ventos.
 Illa vel intactæ segetis per summa volaret
 Gramina; nec teneras curfu læfisset aristas:
 810 Vel mare per medium, fluctu suspensa tumentis,
 Ferret iter; celeres nec tingeret æquore plantas.
 Illam omnis tectis agrisque effusa Juventus,
 Turbaque miratur matrum, et prospectat euntem,
 Attonitis inhians animis: ut regius ostro
 815 Velet honos leves humeros; ut fibula crinem
 Auro interneclat; Lyciam ut gerat ipsa pharetram,
 Et pastorem præfixa cuspide myrtum.

AENEIDOS**LIBER OCTAVUS.**

UT belli signum Laurenti Turnus ab arce
 Extulit, et rauco strepuerunt cornua cantu;
 Utque acres concussit equos, utque impulit arma;
 Extemplo turbati animi: simul omne tumultu
 5 Conjurat trepido Latium, sævitque Juventus
 Effera. ductores primi, Messapus, et Ufens,
 Contemtorque Deum Mezentius, undique cogunt
 Auxilia, et latos vastant cultoribus agros.
 Mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem,
 10 Qui petat auxilium: et Latio consistere Teucros,
 Advectum Aenean classi, victosque Penates
 Inferre, et fatis regem se dicere posci,
 Edoceat; multasque viro se adungere gentes
 Dardanio, et late Latio increbrescere nomen.
 15 Quid struat his coeptis; quem, si fortuna sequatur,
 Eventum pugnae cupiat; manifestius ipsi,
 Quam Turno regi, aut regi apparere Latino.
 Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
 Cuncta videns, magno curarum fluctuat æstu:
 20 Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,

In partesque rapit varias, perque omnia versat.
 Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
 Sole repercussum, aut radiantis imagine Lunæ,
 Omnia pervolitat late loca, jamque sub auras
 25 Erigitur, fummi que ferit laquearia tecti.
 Nox erat, et terras animalia fessa per omnes
 Alituum pecudumque genus sopor altus habebat:
 Quum pater in ripa, gelidique sub ætheris axe
 Aeneas, tristi turbatus pectora bello,
 30 Procubuit, feramque dedit per membra quietem.
 Huic Deus ipse loci, fluvio Tiberinus amœno,
 Populeas inter senior se attollere frondes
 Vifus. eum tenuis glauco velabat amictu
 Carbasus, et crines umbrosa tegebat arundo.
 35 Tum sic affari, et curas his demere dicitis:
 O fate gente Deum, Trojanam ex hostibus urbem
 Qui revehis nobis, æternaque Pergama fervas,
 Exspectate solo Laurenti, arvisque Latinis;
 Hic tibi certa domus, certi, ne absiste, Penates:
 40 Neu belli terrere minis. tumor omnis et iræ
 Concessere Deum.
 Jamque tibi, ne vana putes hæc fingere somnum,
 Litoreis ingens inventa sub ilicibus fus,
 Triginta capitum fœtus enixa, jacebit;
 45 Alba, solo recubans, albi circum ubera nati.
 Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum:
 Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
 Afcanius clari condet cognominis Albam.
 Haud incerta cano. nunc qua ratione, quod instat,
 50 Expedias victor, paucis, adverte, docebo.
 Arcades his oris, genus a Pallante profectum,

Qui

Qui regem Evandrum comites, qui signa secuti,
 Delegere locum, et posuere in montibus urbem,
 Pallantis proavi de nomine, Pallanteum.
 55 Hi bellum assidue ducunt cum gente Latina:
 Hos castris adhibe socios, et fœdere junge.
 Ipse ego te ripis, et recto flumine ducam,
 Adversum remis superes subvectus ut amnem.
 Surge age, nate Dea; primisque cadentibus astris
 60 Junoni fer rite preces; iramque, minasque
 Supplicibus supera votis. mihi victor honorem
 Perfolves. ego sum, pleno quem flumine cernis
 Stringentem ripas, et pingua culta secantem,
 Cæruleus Tybris, cœlo gratissimus amnis.
 65 Hic mihi magna domus, celsis caput urbibus exit.
 Dixit: deinde lacu fluvius se condidit alto,
 Ima petens: nox Aenean somnusque reliquit.
 Surgit, et, ætherii spectans orientia Solis
 Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
 70 Sustulit, ac tales effudit ad æthera voces:
 Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnibus unde est,
 Tuque, o Tybri, tuo genitor cum flumine sancto,
 Accipite Aenean, et tandem arcete periclis.
 Quo te cunque lacus miserantem incommoda nostra
 75 Fonte tenet, quocunque solo pulcherrimus exis;
 Semper honore meo, semper celebrabere donis,
 Corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum:
 Adfis o tandem, et propius tua numina firmes.
 Sic memorat: geminasque legit de classe biremes,
 80 Remigioque aptat; socios simul instruit armis.
 Ecce autem subitum atque oculis mirabile monstrum,
 Candida per filvam cum fœtu concolor albo

O o 3

Procubuit,

Procubuit, viridique in litore conspicitur sus:
 Quam pius Aeneas, tibi enim, tibi, maxima Juno,
 85 Maectat, sacra ferens, et cum grege sistit ad aram.
 Tybris ea fluvium, quam longa est, nocte tumentem
 Leniit; et tacita refluens ita substitit unda,
 Mitis ut in morem stagni placidæque paludis
 Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abesset.
 90 Ergo iter inceptum celerant rumore secundo:
 Labitur uncta vadis abies: mirantur et undæ,
 Miratur nemus infuetum fulgentia longe
 Scuta virum fluvio pictasque innare carinas.
 Olli remigio noctemque diemque fatigant,
 95 Et longos superant flexus, variisque teguntur
 Arboribus, viridesque secant placido æquore silvas.
 Sol medium cœli conscenderat igneus orbem,
 Quum muros, arcemque procul, et rara domorum
 Tecta vident; quæ nunc Romana potentia cœlo
 100 Aequavit: tum res inopes Evandrus habebat.
 Ocius advertunt proras, urbi que propinquant.
 Forte die solennem illo rex Arcas honorem
 Amphitryoniadæ magno Divisque ferebat,
 Ante urbem, in luco. Pallas huic filius una,
 105 Una omnes juvenum primi, pauperque senatus,
 Thura dabant; tepidusque cruor fumabat ad aras.
 Ut celfas videre rates, atque inter opacum
 Allabi nemus, et tacitis incumbere remis;
 Terrentur visu subito, cunctique relictis
 110 Confurgunt mensis. audax quos rumpere Pallas
 Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipse;
 Et procul e tumulo: Juvenes, quæ causa subegit
 Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit.

Qui

Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an arma?
 115 Tum pater Aeneas puppi sic fatur ab alta,
 Paciferæque manu ramum præterdit olivæ:
 Trojugenas, ac tela vides inimica Latinis,
 Quos illi bello profugos egere superbo.
 Evandrum petimus. ferte hæc, et dicite lectos
 120 Dardaniæ venisse duces, focia arma rogantes.
 Obstupuit tanto perculsus nomine Pallas:
 Egredere o quicumque es, ait, coramque parentem
 Alloquere, ac nostris succede Penatibus hospes.
 Excepitque manu, dextramque amplexus inhæsit.
 125 Progressi subeunt luco, fluviumque relinquunt.
 Tum Regem Aeneas dictis affatur amicis:
 Optime Grajugenum, cui me Fortuna precari,
 Et vitta comtos voluit præterdere ramos;
 Non equidem extimui, Danaum quod ductor et Arcas,
 130 Quodque a stirpe fores geminis conjunctus Atridis:
 Sed mea me virtus, et sancta oracula Divum,
 Cognatique patres, tua terris didita fama,
 Conjungere tibi, et fatis egere volentem.
 Dardanus, Iliacæ primus pater urbis et auctor,
 135 Electra, ut Graii perhibent, Atlantide cretus,
 Advehitur Teucros: Electram maximus Atlas
 Edidit, ætherios humero qui sustinet orbis.
 Vobis Mercurius pater est, quem candida Maia
 Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
 140 At Maiam, auditis si quicumque credimus, Atlas,
 Idem Atlas generat, cœli qui sidera tollit.
 Sic genus amborum scindit se sanguine ab uno.
 His fretus; non legatos, neque prima per artem
 Tentamenta tui pepigi: me me ipse, meumque

145 Objeci

- 145 Objeci caput, et supplex ad limina veni.
 Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
 Insequitur: nos si pellant; nihil abfore credunt,
 Quin omnem Hesperiam penitus sua sub juga mittant;
 Et mare, quod supra, teneant, quodque alluit infra.
- 150 Accipe, daque fidem. sunt nobis fortia bello
 Pectora, sunt animi, et rebus spectata Juventus.
 Dixerat Aeneas: ille os oculosque loquentis,
 Jamdudum et totum lustrabat lumine corpus.
 Tunc sic pauca refert: Ut te, fortissime Teucrum,
- 155 Accipio, agnoscoque libens! ut verba parentis
 Et vocem Anchisæ magni vultumque recordor!
 Nam memini Hesperiones visentem regna fororis
 Laomedontiaden Priamum, Salamina petentem,
 Protenus Arcadiæ gelidos invisere fines.
- 160 Tum mihi prima genas vestibat flore juventa:
 Mirabarque duces Teucros, mirabar et ipsum
 Laomedontiaden: sed cunctis altior ibat
 Anchises. mihi mens juvenili ardebat amore
 Compellare virum, et dextræ conjungere dextram.
- 165 Accessi, et cupidus Phenei sub mœnia duxi.
 Ille mihi insignem pharetram, Lyciasque sagittas,
 Discedens, chlamydemque auro dedit intertextam,
 Frænaque bina, meus quæ nunc habet, aurea, Pallas.
 Ergo et, quam petitis, juncta est mihi fœdere dextra:
- 170 Et, lux quum primum terris se craftina reddet,
 Auxilio lætos dimittam, opibusque juvabo.
 Interea sacra hæc, quando huc venistis amici,
 Annua, quæ differre nefas, celebrate faventes
 Nobiscum, et jam nunc fociorum affuescite mensis.
- 175 Hæc ubi dicta; dapes jubet et sublata reponi

Pocula,

- Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili:
 Præcipuumque toro, et villosi pelle leonis
 Accipit Aeneas, folioque invitat acerno.
 Tum lecti juvenes certatim, aræque sacerdos
- 180 Viscera tosta ferunt taurorum, onerantque canistris
 Dona laboratæ Cereris, Bacchumque ministrant.
 Vescitur Aeneas simul et Trojana Juventus,
 Perpetui tergo bovis, et lustralibus extis.
 Postquam exenta fames, et amor compressus edendi;
- 185 Rex Evandrus ait: Non hæc solennia nobis,
 Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
 Vana superstitio, veterumque ignara Deorum,
 Imposuit: sævis, hospes Trojane, periclis
 Servati facimus, meritosque novamus honores.
- 190 Jam primum faxis suspensam hanc aspice rupem:
 Disjectæ procul ut moles, desertaque montis
 Stat domus, et scopuli ingentem traxere ruinam.
 Hic spelunca fuit vasto submota recessu,
 Semihominis Caci, facies quam dira tenebat
- 195 Solis inaccessam radiis: semperque recenti
 Cæde tepebat humus; foribusque affixa superbis
 Ora virum tristi pendebant pallida tabo.
 Huic monstro Vulcanus erat pater: illius atros
 Ore vomens ignes, magna se mole ferebat.
- 200 Attulit et nobis aliquando optantibus ætas
 Auxilium adventumque Dei. nam maximus ultor,
 Tergemini nece Geryonis spoliisque superbus,
 Alcides aderat; taurosque hac victor agebat
 Ingentes: vallemque boves amnemque tenebant.
- 205 At furis Caci mens effera, ne quid inausum
 Aut intractatum scelerisve dolive fuisset;

P p

Quatuor

Quatuor a stabulis præstanti corpore tauros
 Avertit, totidem forma superante juvencas.
 Atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis,
 210 Cauda in speluncam tractos, versisque viarum
 Indiciis raptos, faxo occultabat opaco.
 Quærentem nulla ad speluncam signa ferebant.
 Interea, quum jam stabulis faturata moveret
 Amphitryoniades armenta, abitumque pararet;
 215 Discessu mugire boves, atque omne querelis
 Impleri nemus, et colles clamore relinqui.
 Reddidit una boum vocem, vastoque sub antro
 Mugit, et Caci spem custodita fefellit.
 Hic vero Alcida furis exarserat atro
 220 Felle dolor: rapit arma manu, nodisque gravatum
 Robur; et aerii cursu petit ardua montis.
 Tum primum nostri Cacum videre timentem,
 Turbatumque oculis. fugit ilicet ocior Euro,
 Speluncamque petit: pedibus timor addidit alas.
 225 Ut sese inclusit, ruptisque immane catenis
 Dejecit faxum, ferro quod et arte paterna
 Pendebat, fultosque emuniit objice postes;
 Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque
 Accessum lustrans, huc ora ferebat et illuc,
 230 Dentibus infrendens. ter totum, fervidus ira,
 Lustrat Aventini montem: ter faxea tentat
 Limina nequicquam: ter fessus valle refedit.
 Stabat acuta flex, præcis undique faxis
 Speluncæ dorso insurgens, altissima visu,
 235 Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
 Hanc, ut prona jugo lævum incumbibat ad amnem,
 Dexter in adversum nitens concussit, et imis

Avulfam

Avulfam solvit radicibus: inde repente
 Impulit: impulsu quo maximus insonat æther;
 240 Diffultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
 At specus, et Caci detecta apparuit ingens
 Regia, et umbrosæ penitus patuere cavernæ:
 Non secus, ac si qua penitus vi terra dehiscens
 Infernas referet sedes, et regna recludat
 245 Pallida, Dis invisa; superque immane barathrum
 Cernatur, trepidentque immisso lumine Manes.
 Ergo insperata deprensum in luce repente,
 Inclusumque cavo faxo, atque infueta rudentem,
 Desuper Alcides telis premit, omniaque arma
 250 Advocat, et ramis, vastisque molaribus instat.
 Ille autem (neque enim fuga jam super ulla pericli)
 Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,
 Evomit; involvitque domum caligine cæca,
 Prospectum eripiens oculis; glomeratque sub antro
 255 Fumiferam noctem, commistis igne tenebris.
 Non tulit Alcides animis: seque ipse per ignem
 Præcipiti jecit saltu, qua plurimus undam
 Fumus agit, nebulaque ingens specus æstuat atra.
 Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
 260 Corripit, in nodum complexus: et angit inhærens
 Elifos oculos, et ficcum sanguine guttur.
 Panditur extemplo foribus domus atra revulsis:
 Abstractæque boves abjuratæque rapinæ
 Cælo ostenduntur: pedibusque informe cadaver
 265 Protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo
 Terribiles oculos, vultum, villosaque fetis
 Pectora semiferi, atque extinctos faucibus ignes.
 Ex illo celebratus honos, lætique minores

P p 2

Servavere

Servavere diem: primusque Potitius auctor,
 270 Et domus Herculei custos Pinaria sacri,
 Hanc aram luco statuit; quæ maxima semper
 Dicitur nobis, et erit quæ maxima semper.
 Quare agite, o juvenes, tantarum in munere laudum
 Cingite fronde comas, et pocula porgite dextris,
 275 Communemque vocate Deum, et date vina volentes.
 Dixerat: Herculea bicolor quum populus umbra
 Velavitque comas, foliisque innexa pependit:
 Et facer implevit dextram scyphus. ocius omnes
 In mensam læti libant, Divosque precantur.
 280 Devexo interea propior fit Vesper Olympo:
 Jamque sacerdotes, primusque Potitius, ibant,
 Pellibus in morem cincti, flammæque ferebant.
 Instaurant epulas, et mensæ grata secundæ
 Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
 285 Tum Salii ad cantus, incensa altaria circum,
 Populeis adfunt evincti tempora ramis;
 Hic, juvenum chorus, ille, fenum; qui carmine laudes
 Herculeas et facta ferant: ut prima novercæ
 Monstra manu geminosque premens eliserit angues:
 290 Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
 Trojamque Oechaliamque: ut duros mille labores
 Rege sub Eurystheo, fatis Junonis iniquæ,
 Pertulerit. Tu nubigenas, invicte, bimembres,
 Hylæumque Pholumque, manu, tu Cressia mactas
 295 Prodigia, et vastum Nemeæ sub rupe leonem.
 Te Stygii tremuere lacus; te janitor Orci,
 Offa super recubans antro femesa cruento:
 Nec te ullæ facies, non terruit ipse Typhœus
 Arduus, arma tenens: non te rationis egentem

300 Lernæus turba capitum circumstetit anguis.
 Salve, vera Jovis proles, decus addite Divis:
 Et nos, et tua dexter adi pede sacra secundo.
 Talia carminibus celebrant: super omnia Caci
 Speluncam adjiciunt, spirantemque ignibus ipsum.
 305 Consonat omne nemus strepitu, collesque resultant.
 Exin se cuncti divinis rebus ad urbem
 Perfectis referunt. ibat Rex obsitus ævo;
 Et comitem Aenean juxta natumque tenebat
 Ingrediens, varioque viam sermone levabat.
 310 Miratur, facilesque oculos fert omnia circum
 Aeneas, capiturque locis; et singula lætus
 Exquiratque auditque virum monumenta priorum.
 Tum rex Evandrus, Romanæ conditor arcis:
 Hæc nemora indigenæ Fauni, Nymphæque tenebant,
 315 Gensque virum truncis, et duro robore nate;
 Quis neque mos neque cultus erat: nec jungere tauros,
 Aut componere opes norant, aut parcere parto:
 Sed rami atque asper victu venatus alebat.
 Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo,
 320 Arma Jovis fugiens, et regnis exful ademptis.
 Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
 Composuit, legesque dedit: Latiumque vocari
 Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
 Aurea quæ perhibent, illo sub rege fuerunt
 325 Secula: sic placida populos in pace regebat.
 Deterior donec paulatim ac decolor ætas,
 Et belli rabies, et amor successit habendi.
 Tum manus Aufonia, et gentes venere Sicanae:
 Sæpius et nomen posuit Saturnia tellus.
 330 Tum Reges; asperque immani corpore Tybris;

- A quo post Itali fluvium cognomine Tybrim
 Diximus: amifit verum vetus Albula nomen.
 Me pulsum patria, pelagique extrema sequentem,
 Fortuna omnipotens et ineluctabile fatum
- 335 His posuere locis: matrisque egere tremenda
 Carmentis Nymphæ monita, et Deus auctor Apollo.
 Vix ea dicta: dehinc progressus, monstrat et aram,
 Et Carmentalem Romano nomine portem:
 Quam memorant Nymphæ priscum Carmentis honorem
- 340 Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros
 Aeneadas magnos, et nobile Pallanteum.
 Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Asylum
 Rettulit, et gelida monstrat sub rupe Lupercal,
 Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.
- 345 Nec non et sacri monstrat nemus Argileti:
 Testaturque locum, et lethum docet hospitis Argi.
 Hinc ad Tarpeiam sedem, et Capitolia ducit,
 Aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.
 Jam tum relligio pavidos terrebat agrestes
- 350 Dira loci: jam tum silvam faxumque tremebant.
 Hoc nemus, hunc, inquit, frondoso vertice collem,
 (Quis Deus, incertum est) habitat Deus: Arcades ipsum
 Credunt se vidisse Jovem, quum sæpe nigrantem
 Aegida concuteret dextra, nimbosque cieret.
- 355 Hæc duo præterea disiectis oppida muris,
 Relliquias, veterumque vides monumenta virorum.
 Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem:
 Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
 Talibus inter se dictis ad tecta subibant
- 360 Pauperis Evandri: passimque armenta videbant
 Romanoque foro, et lautis mugire Carinis.

Ut

- Ut ventum ad sedes: Hæc, inquit, limina victor
 Alcides subiit; hæc illum regia cepit:
 Aude, hospes, contemnere opes; et te quoque dignum
- 365 Finge Deo; rebusque veni non asper egenis.
 Dixit, et angusti subter fastigia tecti
 Ingentem Aenean duxit; stratibus locavit,
 Effultum foliis et pelle Libyæ urfæ.
 Nox ruit, et fuscis tellurem amplectitur alis.
- 370 At Venus haud animo nequicquam exterrita mater,
 Laurentumque minis, et duro mota tumultu,
 Vulcanum alloquitur: thalamoque hæc conjugis aureo
 Incipit, et dictis divinum aspirat amorem:
 Dum bello Argolici vastabant Pergama reges
- 375 Debita, casurasque inimicis ignibus arces;
 Non ullum auxilium miseris, non arma rogavi
 Artis opisque tuæ: nec te, carissime conjux,
 Incassumve tuos volui exercere labores:
 Quamvis et Priami deberem plurima natis,
- 380 Et durum Aeneæ flevissem sæpe laborem.
 Nunc, Jovis imperiis, Rutulorum constitit oris:
 Ergo eadem supplex venio, et sanctum mihi numen
 Arma rogo, genetrix nato. te filia Nerei,
 Te potuit lacrymis Tithonia flectere conjux.
- 385 Aspice, qui coeant populi, quæ mœnia clausis
 Ferrum acuant portis, in me excidiumque meorum.
 Dixerat: et niveis hinc atque hinc Diva lacertis
 Cunctantem amplexu molli fovet: ille repente
 Accepit solitam flammam; notusque medullas
- 390 Intravit calor, et labefacta per ossa cucurrit:
 Non secus atque olim tonitru quum rupta corusco
 Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.

Sensit

Sensit læta dolis, et formæ conscia conjux.

Tum Pater æterno fatur devinctus amore:

395 Quid causas petis ex alto? fiducia cessit
Quo tibi, Diva, mei? similis si cura fuisset,
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset.
Nec pater omnipotens Trojam, nec fata vetabant
Stare, decemque alios Priamum superesse per annos.

400 Et nunc, si bellare paras atque hæc tibi mens est;
Quidquid in arte mea possum promittere curæ;
Quod fieri ferro liquidove potest electro,
Quantum ignes animæque valent; absiste precando
Viribus indubitare tuis. Ea verba locutus,

405 Optatos dedit amplexus: placidumque petivit
Conjugis infusus gremio per membra soporem.
Inde, ubi prima quies medio jam noctis abactæ
Curriculo expulerat somnum; quum femina, primum
Cui tolerare colo vitam tenuique Minerva,

410 Impositum cinerem et sopitos fuscitat ignes,
Noctem addens operi, famulasque ad lumina longo
Exercet penso; castum ut servare cubile
Conjugis, et possit parvos educere natos:
Haud secus Ignipotens, nec tempore segnior illo,

415 Mollibus e stratis opera ad fabrilia surgit.
Insula Sicanium juxta latus, Aeoliamque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua faxis:
Quam subter specus, et Cyclopum exesa caminis
Antra Aetnæa tonant, validique incudibus ictus

420 Auditi referunt gemitum, striduntque cavernis
Stricturæ chalybum, et fornacibus ignis anhelat:
Vulcani domus, et Vulcania nomine tellus.
Huc tunc Ignipotens cœlo descendit ab alto.

Ferrum

Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
425 Brontesque, Steropesque, et nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus jam parte polita
Fulmen erat, toto Genitor quæ plurima cœlo
Dejicit in terras: pars imperfecta manebat.
Tres imbris torti radios, tres nubis aquosæ

430 Addiderant; rutili tres ignis, et alitis Austri.
Fulgores nunc terrificos, sonitumque, metumque
Miscabant operi, flammisque sequacibus iras.
Parte alia Marti currumque rotasque volucres
Instabant; quibus ille viros, quibus excitat urbes:

435 Aegidaque horrificam, turbatæ Palladis arma,
Certatim squammis serpentum, auroque polibant,
Connexosque angues, ipsamque in pectore Divæ
Gorgona defecto vertentem lumina collo.
Tollite cuncta, inquit, cœptosque auferte labores,

440 Aetnæi Cyclopes, et huc advertite mentem.
Arma acri facienda viro: nunc viribus usus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra.
Præcipitate moras. Nec plura effatus. at illi
Ocius incubuere omnes, pariterque laborem

445 Sortiti. fluit æs rivis, aurique metallum;
Vulnificusque chalybs vasta fornace liquefcit.
Ingentem clypeum informant, unum omnia contra
Tela Latinorum; septenosque orbibus orbes
Impediunt. alii ventosis follibus auras

450 Accipiunt redduntque: alii stridentia tingunt
Aera lacu: gemit impositis incudibus antrum.
Illi inter sese multa vi brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe massam.

Hæc pater Acoliis properat dum Lemnius oris;

Q q

455 Evandrum

455 Evandrum ex humili tecto lux fuscitat alma,
 Et matutini volucrum sub culmine cantus.
 Confurgit senior, tunicaque inducitur artus,
 Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.
 Tum lateri atque humeris Tegeæum subligat ensem,
 460 Demissa ab læva pantheræ terga retorquens.
 Nec non et gemini custodes limine ab alto
 Procedunt, gressumque canes comitantur herilem.
 Hospitis Aenææ sedem et secreta petebat,
 Sermonum memor, et promissi muneris heros.
 465 Nec minus Aeneas se matutinus agebat.
 Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
 Congressi jungunt dextras, mediisque refidunt
 Aedibus, et licito tandem sermone fruuntur.
 Rex prior hæc:
 470 Maxime Teucrorum ductor, quo sospite, nunquam
 Res equidem Trojæ victas aut regna fatebor;
 Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
 Exiguæ vires. hinc Tusco claudimur amni;
 Hinc Rutulus premit, et murum circumsonat armis.
 475 Sed tibi ego ingentes populos opulentaque regnis
 Jungere castra paro: quam fors inopina salutem
 Ostentat. fatis huc te poscentibus affers.
 Haud procul hinc saxo incolitur fundata vetusto
 Urbis Agyllinæ fedes: ubi Lydia quondam
 480 Gens, bello præclara, jugis infedit Etruscis.
 Hanc multos florentem annos rex deinde superbo
 Imperio et sævis tenuit Mezentius armis.
 Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni
 Effera? Di capiti ipsius generique reservent.
 485 Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,

Componens

Componens manibusque manus, atque oribus ora,
 Tormenti genus; et sanie taboque fluentes
 Complexu in misero, longa sic morte necabat.
 At fessi tandem cives infanda furentem
 490 Armati circumstant, ipsumque domumque:
 Obtruncant socios, ignem ad fastigia jactant.
 Ille inter cædes, Rutulorum elapsus in agros
 Confugere, et Turni defendier hospitibus armis.
 Ergo omnis furiis surrexit Etruria justis:
 495 Regem ad supplicium præsentem Marte reposcunt.
 His ego te, Aenea, ductorem millibus addam.
 Toto namque fremunt condensæ litore puppes,
 Signaque ferre jubent. retinet longævus aruspex,
 Fata canens: O Mæoniæ delecta juvenus,
 500 Flos veterum virtusque virum, quos justus in hostem
 Fert dolor, et merita accendit Mezentius ira;
 Nulli fas Italo tantam subungere gentem:
 Externos optate duces. Tum Etrusca refedit
 Hoc acies campo, monitis exterrita Divum.
 505 Ipse oratores ad me, regnique coronam
 Cum sceptro misit, mandatque insignia Tarchon;
 Succedam castris, Tyrrhenaque regna capeffam.
 Sed mihi tarda gelu, seclisque effœta senectus
 Invidet imperium, seræque ad fortia vires.
 510 Natum exhortarer, ni mistus matre Sabella
 Hinc partem patriæ traheret. tu, cujus et annis,
 Et generi fatum indulget, quem numina poscunt,
 Ingredere, o Teucrum atque Italum fortissime ductor.
 Hunc tibi præterea, spes, et solatia nostri,
 515 Pallanta adjungam: sub te tolerare magistro
 Militiam, et grave Martis opus, tua cernere facta
 Affuefcac:

Qq 2

Affuescat: primis et te miretur ab annis.
 Arcadas huic equites bis centum, robora pubis
 Lecta, dabo; totidemque suo tibi nomine Pallas.
 520 Vix ea fatus erat: defixique ora tenebant
 Aeneas Anchifiades, et fidus Achates,
 Multaque dura suo tristi cum corde putabant;
 Ni signum cœlo Cytherea dedisset aperto.
 Namque improvise vibratus ab æthere fulgor
 525 Cum sonitu venit: et ruere omnia visa repente,
 Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clangor.
 Suspiciunt: iterum atque iterum fragor intonat ingens:
 Arma inter nubem cœli in regione serena
 Per sudum rutilare vident, et pulsa tonare.
 530 Obstupuere animis alii: sed Troius heros
 Agnovit sonitum, et Divæ promissa parentis.
 Tum memorat: Ne vero, hospes, ne quære profecto,
 Quem casum portenta ferant: ego poscor Olympo.
 Hoc signum cecinit missuram Diva creatrix,
 535 Si bellum ingrueret; Vulcaniaque arma per auras
 Laturam auxilio.
 Heu, quantæ miseris cædes Laurentibus instant!
 Quas pœnas mihi, Turne, dabis! quam multa sub undas
 Scuta virum, galeasque, et fortia corpora volves
 540 Tybri pater! poscant acies, et fœdera rumpant.
 Hæc ubi dicta dedit, folio se tollit ab alto:
 Et primum Herculeis sopitas ignibus aras
 Excitat: hesternumque Larem, parvosque Penates
 Lætus adit: mactat lectas de more bidentes,
 545 Evandrus pariter, pariter Trojana juvenus.
 Post hinc ad naves graditur, sociosque revisit:
 Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,
 Præstantes

Præstantes virtute legit: pars cætera prona
 Fertur aqua, segnisque secundo defluit amni,
 550 Nuncia ventura Ascanio rerumque patrisque.
 Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
 Ducunt exortem Aeneæ; quem fulva leonis
 Pellis obit totum, præfulgens unguibus aureis.
 Fama volat parvam subito vulgata per urbem,
 555 Ocius ire equites Tyrrheni ad litora regis.
 Vota metu duplicant matres, propiusque periclo
 It timor, et major Martis jam apparet imago.
 Tum pater Evandrus dextram complexus euntis
 Hæret, inexpletum lacrymans, ac talia fatur:
 560 O mihi præteritos referat si Juppiter annos!
 Qualis eram, quum primam aciem Præneste sub ipsa
 Stravi, scutorumque incendi victor acervos;
 Et regem hac Herilum dextra sub Tartara misi:
 Nascenti cui tres animas Feronia mater,
 565 Horrendum dictu, dederat: terna arma movenda;
 Ter letho sternendus erat. cui tunc tamen omnes
 Abstulit hæc animas dextra, et totidem exiit armis.
 Non ego nunc dulci amplexu divellerer usquam,
 Nate, tuo: neque finitimus Mezentius unquam,
 570 Huic capiti insultans, tot ferro sæva dedisset
 Funera, tam multis viduasset civibus urbem.
 At vos, O Superi, et Divum tu maxime rector
 Juppiter, Arcadii quæso miserescite regis,
 Et patrias audite preces. si numina vestra
 575 Incolumem Pallanta mihi, si fata reservant,
 Si visurus eum vivo, et venturus in unum;
 Vitam oro: patiar quemvis durare laborem.
 Sin aliquem infandum casum, Fortuna, minaris;

Nunc, o, nunc liceat crudelem abrumpere vitam,
 580 Dum curæ ambiguæ, dum spes incerta futuri;
 Dum te, care puer, mea fera, et sola voluptas,
 Complexu teneo; gravior ne nuncius aures
 Vulneret. hæc genitor digressu dicta supremo
 Fundebat: famuli collapsum in tecta ferebant.
 585 Jamque adeo exierat portis equitatus apertis:
 Aeneas inter primos, et fidus Achates:
 Inde alii Trojæ proceres. Ipse agmine Pallas
 In medio, chlamyde et pictis conspectus in armis:
 Qualis, ubi Oceani perfluit Lucifer unda,
 590 Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
 Extulit os sacrum cœlo, tenebrasque resolvit.
 Stant pavidæ in muris matres, oculisque sequuntur
 Pulveream nubem, et fulgentes ære catervas.
 Olli per dumos, qua proxima meta viarum,
 595 Armati tendunt. it clamor, et agmine facto
 Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.
 Est ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
 Relligione patrum late facer: undique colles
 Inclusere cavi, et nigra nemus abjete cingunt.
 600 Silvano fama est veteres sacrasse Pelasgos,
 Arvorum pecorisque Deo, lucumque diemque,
 Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
 Haud procul hinc Tarcho et Tyrrheni tuta tenebant
 Castra locis; celsoque omnis de colle videri
 605 Jam poterat legio, et latis tendebat in arvis.
 Huc pater Aeneas, et bello lecta juvenus
 Succedunt, fessique et equos et corpora curant.
 At Venus ætherios inter Dea candida nimbos
 Dona ferens aderat: natumque in valle reducta

610 Ut

610 Ut procul e gelido secretum flumine vidit;
 Talibus affata est dictis, seque obtulit ultro:
 En perfecta mei promissa conjugis arte
 Munera: ne mox aut Laurentes, nate, superbos,
 Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum.
 615 Dixit, et amplexus nati Cytherea petivit:
 Arma sub adversa posuit radiantia quercu.
 Ille Deæ donis, et tanto lætus honore,
 Expleri nequit, atque oculos per singula volvit:
 Miraturque, interque manus et brachia versat
 620 Terribilem cristis galeam, flammisque vomentem,
 Fatiferumque enses, loricam ex ære rigentem,
 Sanguineam, ingentem: qualis, quum cærulea nubes
 Solis inardescit radiis, longeque refulget.
 Tum leves ocreas electro auroque recocto,
 625 Hastamque, et clypei non enarrabile textum.
 Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
 Haud vatum ignarus, venturique inscius ævi,
 Fecerat Ignipotens: illic genus omne futuræ
 Stirpis ab Ascanio, pugnataque in ordine bella.
 630 Fecerat et viridi foetam Mavortis in antro
 Procubuisse lupam: geminos huic ubera circum
 Ludere pendentes pueros, et lambere matrem
 Impavidos: illam tereti cervice reflexam
 Mulcere alternos, et corpora fingere lingua.
 635 Nec procul hinc Romam, et raptas sine more Sabinas
 Confessu caveæ, magnis Circensibus actis,
 Addiderat, subitoque novum confurgere bellum
 Romulidis, Tatiusque seni, Curibusque severis.
 Post iidem inter se posito certamine Reges
 640 Armati, Jovis ante aras, paterasque tenentes

Stabant:

- Stabant: et caesa jungebant foedera porca.
 Haud procul inde, citae Metium in diversa quadrigae
 Distulerant, (at tu dictis, Albane, maneres)
 Raptabatque viri mendacis viscera Tullus
 645 Per silvam; et sparfi rorabant sanguine vepres.
 Nec non Tarquinius ejectum Porfenna jubebat
 Accipere, ingentique urbem obsidione premebat.
 Aeneadae in ferrum pro libertate ruebant.
 Illum indignanti similem, similemque minanti
 650 Aspiceres; pontem auderet quod vellere Cocles,
 Et fluvium vinculis innaret Clœlia ruptis.
 In fummo custos Tarpeiae Manlius arcis
 Stabat pro templo, et Capitolia celsa tenebat:
 Romuleoque recens horrebat regia culmo.
 655 Atque hic auratis volitans argenteus anser
 Porticibus, Gallos in limine adeste canebat:
 Galli per dumos aderant, arcemque tenebant,
 Defensi tenebris, et dono noctis opacae.
 Aurea caesaries ollis, atque aurea vestis:
 660 Virgatis lucent sagulis: tum lactea colla
 Auro innectuntur: duo quisque Alpina coruscant
 Caesa manu, scutis protecti corpora longis.
 Hic exultantes Salios, nudosque Lupercos,
 Lanigerosque apices, et lapsa ancilia caelo
 665 Extuderat: caesae ducebant sacra per urbem
 Pilentis matres in mollibus. hinc procul addit
 Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis:
 Et scelerum poenas: et te, Catilina, minaci
 Pendentem scopulo, Furiarumque ora trementem:
 670 Secretosque pios; his dantem jura Catonem.
 Haec inter tumidi late maris ibat imago

Aurea;

- Aurea; sed fluctu spumabant caerulea cano:
 Et circum argento clari delphines in orbem
 Aequora verrebant caudis, aestumque secabant.
 675 In medio classes aetatas, Actia bella,
 Cernere erat: totumque instructo Marte videres
 Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
 Hinc Augustus agens Italos in praelia Caesar,
 Cum Patribus, Populoque, Penatibus, et magnis Dis,
 680 Stans celsa in puppi: geminas cui tempora flammis
 Laeta vomunt, patriumque aperitur vertice fidus.
 Parte alia ventis, et Dis Agrippa secundis,
 Arduus, agmen agens: cui, belli infigne superbum,
 Tempora navali fulgent rostrata corona.
 685 Hinc ope barbarica, variisque Antonius armis
 Victor, ab Aurorae populis, et litore rubro
 Aegyptum, viresque Orientis, et ultima secum
 Bactra vehit: sequiturque, nefas! Aegyptia conjux.
 Una omnes ruere, ac totum spumare reductis
 690 Convulsam remis rostrisque tridentibus aequor.
 Alta petunt: pelago credas innare revulsas
 Cycladas, aut montes concurrere montibus altos:
 Tanta mole viri turritis puppibus instant.
 Stuppea flamma manu, telisque volatile ferrum
 695 Spargitur: arva nova Neptunia caede rubescunt.
 Regina in mediis patrio vocat agmina fistro:
 Nec dum etiam geminos a tergo respicit angues.
 Omnigenumque Deum monstra, et latrator Anubis,
 Contra Neptunum, et Venerem, contraque Minervam
 700 Tela tenent. saevit medio in certamine Mavors,
 Caelatus ferro, tristisque ex aethere Dirae:
 Et scissa gaudens vadit Discordia palla:

R r

Quam

Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
 Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
 705 Desuper: omnis eo terrore Aegyptus, et Indi,
 Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
 Ipsa videbatur ventis Regina vocatis
 Vela dare, et laxos jam jamque immittere funes.
 Illam inter cædes, pallentem morte futura,
 710 Fecerat Ignipotens undis et Iapyge ferri.
 Contra autem magno mœrentem corpore Nilum,
 Pandentemque finus, et tota veste vocantem
 Cæruleum in gremium, latebrosaque flumina victos.
 At Cæsar, triplici in vectus Romana triumpho
 715 Mœnia, Dis Italis votum immortale, sacrabat
 Maxima tercentum totam delubra per urbem.
 Lætitia ludisque viæ plausuque fremebant:
 Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
 Ante aras terram cæsi stravere juvenci.
 720 Ipse, sedens niveo candentis limine Phœbi,
 Dona recognoscit populorum, aptatque superbis
 Postibus: incedunt victæ longo ordine gentes,
 Quam variæ linguis, habitu tam vestis, et armis.
 Hic Nomadum genus, et discinctos Mulciber Afros,
 725 Hic Lelegas, Carasque, sagittiferosque Gelonos
 Finxerat. Euphrates ibat jam mollior undis,
 Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis,
 Indomitique Dahæ, et pontem indignatus Araxes.
 Talia, per clypeum Vulcani, dona Parentis
 730 Miratur: rerumque ignarus, imagine gaudet;
 Attollens humero famamque et fata nepotum.

AENEIDOS

LIBER NONUS.

ATQUE ea diversa penitus dum parte geruntur,
 Irim de cælo misit Saturnia Juno
 Audacem ad Turnum. luco tum forte parentis
 Pilumni Turnus sacrata valle fedebat:
 5 Ad quem sic roseo Thaumantias ore locuta est:
 Turne, quod optanti Divum promittere nemo
 Auderet, volvenda dies en attulit ultro.
 Aeneas, urbe et fociis et classe relicta,
 Sceptra Palatini sedemque petit Evandri.
 10 Nec satis: extremas Coriti penetravit ad urbes:
 Lydorumque manum, collectos armat agrestes.
 Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere currus.
 Rumpe moras omnes, et turbata arripe castra.
 Dixit, et in cœlum paribus se sustulit alis;
 15 Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
 Agnovit juvenis, duplicesque ad sidera palmas
 Sustulit, ac tali fugientem est voce secutus:
 Iri, decus cœli, quis te mihi nubibus actam
 Detulit in terras? unde hæc tam clara repente
 20 Tempestat? medium video discedere cœlum,